

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD, dots. P.Lutfullayev, PhD, dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi asosida chop etiladi. Jurnal Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan. UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING O'QISH SAVODXONLIGINI INDIVIDUAL TA'LIM TRAYEKTORIYALARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

Abduvaliyeva Gulchexra Mamadjon qizi

University of Business and Science

Maktabgacha-Boshlang'ich ta'lim va sport faoliyati

kafedrası o'qituvchi pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

gulchehraabduvaliyova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli ta'lim muhitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini individual ta'lim trayektoriyalari asosida rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. O'quvchilarning individual xususiyatlari, matnni tushunish darajasi va ta'lim ehtiyojlarini hisobga olgan holda o'quv topshiriqlarini tabaqalashtirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish orqali mustaqil o'qish, matnni tahlil qilish, asosiy ma'lumotlarni ajratish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari asoslangan. Individual yondashuvning o'quvchilarning o'qish faoliyatini takomillashtirishdagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim muhiti, boshlang'ich ta'lim, o'qish savodxonligi, individual ta'lim trayektoriyasi, o'qib tushunish, raqamli resurslar, tabaqalashtirilgan ta'lim, matn tahlili.

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТРАЕКТОРИЙ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические возможности развития читательской грамотности учащихся начальных классов на основе индивидуальных образовательных траекторий в цифровой образовательной среде. Анализируются вопросы дифференциации учебных заданий с учётом индивидуальных особенностей учащихся, уровня понимания текста и образовательных потребностей. Обосновываются возможности использования цифровых образовательных ресурсов для развития самостоятельного чтения, анализа текста, выделения основной информации и формулирования выводов. Раскрывается значение индивидуального подхода в совершенствовании читательской деятельности учащихся.

Ключевые слова: цифровая образовательная среда, начальное образование, читательская грамотность, индивидуальная образовательная траектория, понимание текста, цифровые ресурсы, дифференцированное обучение, анализ текста.

DEVELOPING READING LITERACY AMONG PRIMARY SCHOOL PUPILS THROUGH INDIVIDUAL LEARNING PATHWAYS IN A DIGITAL LEARNING ENVIRONMENT

Abstract. *This article examines the pedagogical potential of developing reading literacy among primary school pupils through individual learning pathways in a digital learning environment. It analyses the differentiation of learning tasks according to pupils' individual characteristics, reading comprehension levels, and educational needs. The article also explores the use of digital educational resources to develop independent reading, text analysis, identification of key information, and conclusion-drawing skills. The importance of an individualised approach to improving pupils' reading activities is highlighted.*

Keywords: *digital learning environment, primary education, reading literacy, individual learning pathway, reading comprehension, digital resources, differentiated instruction, text analysis.*

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish, ta'lim jarayonini individuallashtirish va o'quv natijalarini yaxshilashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'qish savodxonligini rivojlantirish o'quvchilarning matn mazmunini anglash, axborotni tahlil qilish, mustaqil fikrlash va olingan ma'lumotlardan amaliy foydalanish kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli o'qish savodxonligini rivojlantirish jarayonini zamonaviy pedagogik yondashuvlar va raqamli ta'lim resurslari asosida takomillashtirish dolzarb vazifalardan biridir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining bilim darajasi, o'qish tezligi, matnni tushunish qobiliyati va individual ta'lim ehtiyojlari bir-biridan farq qiladi. An'anaviy ta'lim jarayonida ushbu farqlarni to'liq hisobga olish muayyan metodik qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Raqamli ta'lim muhiti esa o'quv materiallarini turli murakkablik darajalarida taqdim etish, topshiriqlarni o'quvchilarning tayyorgarligiga moslashtirish va ularning o'zlashtirish natijalarini kuzatish imkonini beradi. Bunday sharoitda individual ta'lim trayektoriyalarini shakllantirish har bir o'quvchining imkoniyatlari va ehtiyojlariga muvofiq ta'lim jarayonini tashkil etishga xizmat qiladi. Individual ta'lim trayektoriyasi o'quvchining boshlang'ich tayyorgarligi, o'qish savodxonligi darajasi, o'zlashtirish sur'ati va ta'limiy ehtiyojlarini hisobga olgan holda belgilanadigan maqsadlar, mazmun, topshiriqlar va pedagogik yordam tizimini anglatadi. Ushbu

yondashuv asosida o'quvchilarda matnning asosiy mazmunini aniqlash, muhim axborotni ajratish, matn qismlari o'rtasidagi mazmuniy bog'lanishlarni tushunish, xulosa chiqarish va o'qilgan ma'lumotni yangi vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalarini izchil rivojlantirish mumkin. Bunda raqamli resurslardan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini individual ta'lim trayektoriyalari asosida rivojlantirish masalasi pedagogika, psixologiya, o'qish metodikasi va raqamli ta'lim texnologiyalari kesishmasida o'rganiladi. Mazkur yo'nalishdagi ilmiy qarashlarni tahlil qilishda o'qish savodxonligining mazmuni, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, ta'limni individuallashtirish hamda raqamli vositalarning didaktik imkoniyatlarini o'zaro bog'liq holda ko'rib chiqish muhimdir.

O'qish savodxonligi masalasida xalqaro tadqiqotchilardan P. David Pearson va P. D. Gallagherning qarashlari muhim metodik ahamiyatga ega. Ularning o'qib tushunishni o'rgatishga doir tadqiqotlarida o'qituvchi rahbarligidagi faoliyatni bosqichma-bosqich o'quvchining mustaqil faoliyatiga o'tkazish tamoyili asoslanadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, dastlab o'qituvchi matnni tushunish strategiyalarini namoyish etadi, keyinchalik o'quvchilar uning ko'magida mashq bajaradi va asta-sekin mustaqil ravishda matn mazmunini anglashga o'tadi[1;2]. Mazkur qarash individual ta'lim trayektoriyalarini tashkil etishda muhim, chunki o'quvchilarga beriladigan yordam miqdori ularning o'qib tushunish darajasi va mustaqil ishlash imkoniyatlariga muvofiq belgilanadi.

Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi haqidagi nazariyasi ham individual ta'limni tashkil etishning muhim nazariy asoslaridan biridir. Olim bolaning mustaqil bajara oladigan faoliyati bilan kattalar yoki bilimli tengdoshlari ko'magida amalga oshirishi mumkin bo'lgan faoliyati o'rtasidagi farqni ta'limni rivojlantiruvchi omil sifatida izohlaydi[3]. Ushbu nazariyadan kelib chiqib, o'qish savodxonligini

rivojlantirishda topshiriqlarni o'quvchining mavjud imkoniyatlariga moslashtirish, zarur hollarda yo'naltiruvchi savollar va qo'shimcha izohlar berish, keyinchalik yordamni bosqichma-bosqich kamaytirish maqsadga muvofiq. Raqamli ta'lim muhitida bunday yordam interaktiv topshiriqlar, ko'rsatmalar va individual tavsiyalar orqali tashkil etilishi mumkin.

O'qish savodxonligining zamonaviy talqini Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan ishlab chiqilgan PISA baholash doirasida ham keng yoritilgan. Ushbu yondashuvda o'qish savodxonligi matnni tushunish bilangina cheklanmay, axborotni topish, undan foydalanish, baholash va mazmun yuzasidan xulosa chiqarish qobiliyatlarini ham qamrab oladi[4]. Mazkur ilmiy qarash boshlang'ich ta'limda o'qish savodxonligini rivojlantirish uchun topshiriqlarni faqat matnni qayta aytib berishga emas, balki tahlil qilish, mazmuniy bog'lanishlarni aniqlash va mustaqil fikrlashga yo'naltirish zarurligini ko'rsatadi. Shu jihatdan raqamli ta'lim resurslari turli matnlar, interaktiv savollar va individual topshiriqlar orqali o'quvchilarning o'qib tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, individuallashtirish va raqamli ta'lim muhitida o'qitish tamoyillari tashkil etadi. Tadqiqotda o'quvchilarning matnni o'qish va tushunish darajasi, axborotni tahlil qilish, asosiy mazmunni ajratish hamda xulosa chiqarish ko'nikmalarini hisobga olgan holda individual ta'lim trayektoriyalarini shakllantirishga e'tibor qaratiladi. Bunda ta'lim mazmuni, topshiriqlar murakkabligi, pedagogik yordam va o'quv natijalarini baholash o'zaro bog'liq jarayonlar sifatida qaraladi. Tadqiqotda tizimli tahlil, ilmiy-pedagogik adabiyotlarni o'rganish, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatish, diagnostik topshiriqlar va o'quv natijalarini tahlil qilish metodlaridan foydalanish nazarda tutiladi. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish orqali o'qish savodxonligi va individual ta'lim

trayektoriyalarining nazariy asoslari aniqlanadi. Pedagogik kuzatish hamda diagnostik topshiriqlar yordamida o'quvchilarning matnni tushunish, axborotni izlash, mazmuniy bog'lanishlarni aniqlash va mustaqil xulosa chiqarish darajasi o'rganiladi. Olingan natijalar asosida o'quvchilar ehtiyojlariga mos topshiriqlarni tanlash va ta'lim jarayonini individuallashtirish yo'llari belgilanadi.

Tadqiqot metodologiyasining muhim tarkibiy qismi individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish mexanizmini belgilashdan iborat. Ushbu jarayon quyidagi ketma-ketlikda tashkil etilishi mumkin: diagnostika → individual ehtiyojlarni aniqlash → mos topshiriqlarni tanlash → mustaqil va yo'naltirilgan o'qish faoliyati → natijalarni baholash → ta'lim trayektoriyasini qayta moslashtirish. Bunda diagnostika natijalari o'quvchining qaysi ko'nikmalari rivojlanganini va qaysi jihatlarida qo'shimcha yordam zarurligini aniqlashga xizmat qiladi. Raqamli muhit esa topshiriqlarni tanlash, bajarilgan ishlar natijalarini qayd etish va o'quvchining rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi[4;5].

TAHLIL VA NATIJALAR

Raqamli ta'lim muhitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini individual ta'lim trayektoriyalari asosida rivojlantirish o'quvchilarning bilim darajasi, matnni tushunish qobiliyati va individual ta'lim ehtiyojlarini hisobga olishni talab etadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'qish savodxonligini rivojlantirish jarayonida barcha o'quvchilarga bir xil murakkablikdagi topshiriqlarni berish ularning individual imkoniyatlarini to'liq namoyon etishiga har doim ham yordam bermaydi. Shu sababli o'quv materiallarini o'quvchilarning tayyorgarlik darajasiga moslashtirish va ta'lim jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirishda o'quvchilarning matn mazmunini tushunish, asosiy axborotni ajratish, mazmuniy bog'lanishlarni aniqlash, xulosa chiqarish va o'qilgan ma'lumotni amaliy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalari asosiy mezonlar sifatida qaraladi. Mazkur mezonlar asosida topshiriqlarni uch darajada tashkil

etish mumkin: boshlang'ich darajada matnning bevosita mazmunini aniqlash; o'rta darajada ma'lumotlarni taqqoslash va sabab-oqibat munosabatlarini tushunish; yuqori darajada esa matnni tanqidiy tahlil qilish, muallif fikrini baholash va mustaqil xulosa chiqarish. Bunday tabaqalashtirish o'quvchilarning mavjud bilimlarini mustahkamlash bilan birga, keyingi rivojlanish bosqichiga o'tishiga ham ko'maklashadi[6].

**Raqamli ta'lim muhitida o'qish savodxonligini individual ta'lim trayektoriyalari
asosida rivojlantirish modeli**

O'qish savodxonligi darajasi	Asosiy ko'nikmalar	Tavsiya etiladigan topshiriqlar	Raqamli ta'lim vositalari	Kutiladigan natija
Boshlang'ich	Matn mazmunini tushunish, aniq ma'lumotni topish	Matn yuzasidan sodda savollarga javob berish, mos javobni tanlash	Interaktiv matnlar, elektron testlar	Matndagi bevosita ma'lumotlarni aniqlash
O'rta	Asosiy fikrni ajratish, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash	Matn qismlarini taqqoslash, voqealar ketma-ketligini belgilash	Interaktiv topshiriqlar, elektron mashqlar	Matn mazmunini tahlil qilish va bog'lanishlarni tushunish
Yuqori	Xulosa chiqarish, axborotni baholash, tanqidiy fikrlash	Muallif fikrini tahlil qilish, dalillarni taqqoslash,	Elektron matnlar, muammoli topshiriqlar,	Mustaqil fikrlash va o'qilgan axborotni baholash

		mustaqil xulosa yozish	raqamli muhoqama vositalari	
--	--	---------------------------	-----------------------------------	--

Raqamli ta'lim resurslari individual ta'lim trayektoriyalarini amalga oshirish uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi. Jumladan, interaktiv matnlar, elektron topshiriqlar, avtomatik qayta aloqa va o'quv natijalarini qayd etish vositalari yordamida o'quvchilarning qiyinchiliklarini aniqlash hamda ularga mos pedagogik yordam ko'rsatish mumkin. Biroq raqamli vositalardan foydalanishning o'zi o'qish savodxonligining rivojlanishini kafolatlamaydi. Ularning samaradorligi topshiriqlarning didaktik maqsadga muvofiqligi, matnlarning yosh xususiyatlariga mosligi va o'qituvchining metodik rahbarligi bilan belgilanadi. Tahlil natijasida o'qish savodxonligini rivojlantirishga yo'naltirilgan individual ta'lim jarayonining quyidagi tarkibiy bosqichlarini ajratish mumkin: o'quvchining boshlang'ich bilimlarini diagnostika qilish, individual ehtiyojlarini aniqlash, mos o'quv topshiriqlarini tanlash, mustaqil o'qish faoliyatini tashkil etish va erishilgan natijalarni baholash. Ushbu bosqichlarning izchil amalga oshirilishi o'quvchining rivojlanish dinamikasini kuzatish hamda ta'lim mazmunini zaruratga ko'ra qayta moslashtirish imkonini beradi[7].

XULOSA

Raqamli ta'lim muhitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini individual ta'lim trayektoriyalari asosida rivojlantirish o'quvchilarning individual ta'lim ehtiyojlarini hisobga olish, o'qib tushunish ko'nikmalarini bosqichma-bosqich shakllantirish va ta'lim natijalarini muntazam baholashga asoslanadi. Ilmiy tadqiqotlar tahlili raqamli hamda shaxsiylashtirilgan ta'lim texnologiyalari o'qish natijalarini yaxshilash imkoniyatiga ega ekanini ko'rsatadi. Jumladan, Alrawashdeh va hammualliflarning 27 ta tadqiqotni qamrab olgan meta-tahlilida shaxsiylashtirilgan va adaptiv ta'lim texnologiyalarining o'qish savodxonligiga ijobiy ta'siri aniqlangan.

Tadqiqot mavzusi doirasida individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirishning muhim shartlari sifatida o'quvchilarning boshlang'ich o'qish darajasini diagnostika qilish, matnlarni murakkablik darajasiga ko'ra tanlash, topshiriqlarni individuallashtirish, o'z vaqtida pedagogik qayta aloqa berish va o'zlashtirish natijalarini tahlil qilish belgilanadi. Ushbu jarayon o'quvchilarda matn mazmunini anglash, asosiy axborotni ajratish, mazmuniy bog'lanishlarni aniqlash va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilishi lozim. Shunday qilib, raqamli ta'lim vositalarini individual ta'lim trayektoriyalari bilan uyg'unlashtirish boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi. Biroq mazkur yondashuvning muayyan ta'lim sharoitidagi samaradorligi faqat nazariy tahlil bilan cheklanmay, pedagogik tajriba-sinov, diagnostik baholash va statistik tahlil orqali tekshirilishi zarur.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Pearson, P. D., Gallagher, M. C. The Instruction of Reading Comprehension. Contemporary Educational Psychology, 1983, 8(3), 317–344.
2. Abduvaliyeva G.M. O'qish darslari samaradorligini mediateknologiyalar asosida takomillashtirish // Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar. – 2025. – № 2. – B. 1245–1250.
3. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
4. OECD. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework. Paris: OECD Publishing, 2019. DOI: [10.1787/b25efab8-en](https://doi.org/10.1787/b25efab8-en)
5. Abduvaliyeva G.M. Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'qish samaradorligini modulli ta'lim sharoitida oshiruvchi interfaol metodlarni takomillashtirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. — Namangan, 2025. — 125 b.
6. Abduvaliyeva G.M Ona tili-o'qish savodxonligi va uni o'qitish metodikasi [o'quv qo'llanma] 1-qism. – Namangan: "MASHRAB" nashriyoti, 2026. – 261 bet.
7. Abduvaliyeva G.M Ona tili-o'qish savodxonligi va uni o'qitish metodikasi [o'quv qo'llanma] 2-qism. – Namangan: "MASHRAB" nashriyoti, 2026. – 244 bet.